

СОЦІАЛЬНА ТА ЕКОЛОГІЧНА ЕКОНОМІКА

УДК 314.044(342)

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.

О. І. Дребот, д.е.н., доцент, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії екологічного менеджменту Інституту агроєкології і природокористування НААН України

Проаналізовано демографічний стан, на прикладі Київської області оцінено її сучасний стан та обґрунтовано пріоритетні напрями регіональної політики. Запропоновано заходи для покращення демографічної ситуації в регіоні, формування ефективної регіональної політики щодо соціально-демографічного розвитку території. Розгляд стану та перспективи розвитку демографічної ситуації в країні і зокрема в регіоні дає можливість підкреслити необхідність активної державної політики збереження і покращення здоров'я нації. Наведені рекомендації з урегулювання найбільш гострих існуючих і очікуваних соціально- демографічних проблем в регіоні.

Ключові слова: демографічний стан, природний приріст, міграція, урбанізація.

Демографічна ситуація будь-якої країни узагальнено віддзеркалює її соціально-економічний добробут, сформований як минулими, так і поточними суспільними процесами, які в Україні супроводжуються складними соціально-економічними деформаціями, що негативно впливають на сучасні демографічні зміни. Розглянувши комплекс проблем щодо соціально-демографічної ситуації, охорони здоров'я і ринку праці в державі, Рада національної безпеки і оборони України відзначає зростання загрозливих явищ та системних недоліків у цих сферах.[7]

Аналіз основних досліджень і публікацій. Складна ситуація зумовила активізацію досліджень у демографічній сфері. Серед учених, які працюють над цими проблемами, слід виділити О.М. Бородіну, Е.М. Лібанову, К.І. Якубу та ін. Варто зазначити, що останніх кілька років поспіль зроблені численні спроби спрогнозувати демографічний розвиток регіону і України в цілому. Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України у 2012 р. розроблено багатоваріантний демографічний прогноз до 2050р. Збереження демографічного потенціалу і трудових ресурсів, що потребує створення відповідних інституціональних механізмів і сприятливого середовища у суспільстві для забезпечення дії факторів, що впливають на подолання демографічної кризи. [5]

Як показують дослідження Лібанової Е.М і Щербиної О.І, у повсякденному житті окремої людини та сім'ї виникають страхи, соціальні фобії. Українські громадяни бояться: безробіття (76%); зростання цін (75%); невивплати зарплати (69%); зростання злочинності (60%); голоду (53%). За таких умов ціла нація втратила сенс буття і вже як наслідок - різке скорочення народжуваності, зростання смертності, масова еміграція.[6].

Метою даної статті. Метою та завданнями даної статті є розгляд ситуації у регіоні на прикладі Київської області на основі виявлення та аналізу даних, які впливають на демографічні показники; характеристика основних тенденцій щодо їх покращення.

Виклад основного матеріалу. Історичний процес зміни репродуктивної поведінки в деяких промислово розвинутих країнах виявляє тенденцію до падіння рівня народжуваності нижче від необхідного для простого відтворення населення, що є причиною сучасної демографічної кризи. [4, с. 235]

Узагальнення та аналіз даних Державного Комітету статистики вказують на те, що як у цілому по Україні, так і Київській області зокрема, кількість населення зменшується. Чисельність наявного населення області за станом на 1 січня 2014 р. становила 1725,5 тис. осіб, у т.ч. у міських поселеннях – 1070,2 тис. осіб, у сільській місцевості – 655,3 тис. осіб. Упродовж 2014 р. чисельність населення збільшилася на 3,5 тис. осіб.

У 2014 році середньорічна чисельність наявного населення становила 1727,4 тис. осіб, що на 3,6 тис. осіб більше, ніж у 2013 році. Збільшення чисельності населення області відбулося виключно за рахунок міграційного приросту населення, який зафіксовано майже в усіх містах та районах Київщини. Загальний міграційний приріст населення склав 11,1 тис. осіб.

Разом з тим, протягом 2014 року майже в усіх районах та половині міст області спостерігалось природне скорочення населення. Природний приріст зареєстровано у містах Бровари, Бориспіль, Славутич, Буча, а також у Києво-Святошинському районі, Ірпінській та Обухівській міськрадах.

Порівняно з 1990 р. природне скорочення населення зменшилося у 2014р.на 569 осіб, або з 3,9 до 3,6 осіб у розрахунку на 1000 наявного населення. Залишається суттєвим перевищення кількості померлих над кількістю народжених: на 100 померлих – 74 народжених дітей.

Якщо розглянути в динаміці загальний коефіцієнт народжуваності, то в області у 2014 р. він склав 12,2 порівняно з 1990 р. коефіцієнт став нижчим на 0,1 (рис. 1). Найменшим цей коефіцієнт був у 2000 р. і склав 7,3. Слід зазначити, що зменшення народжуваності в Україні було характерним для всього ХХ століття. Щодо кіль-

кості померлих, то з кожним роком коефіцієнт смертності зростає. Так, в 1990 р. він був 13,1 у 2014 р. – 16,3. Максимальним цей коефіцієнт був у 2005 р. – 18,3. Природний приріст має від’ємні значення і також збільшується з кожним роком. Найгіршим він був у 2005 р. і склав – 9,0. Після 2005 р. намітилася тенденція до зниження коефіцієнту смертності і збільшення коефіцієнту природного приросту [9].

Аналіз даних щодо коефіцієнтів народжуваності, смертності та природного приросту населення Київської області в розрізі міських і сіль-

ських поселень (рис. 1) свідчить про те, що коефіцієнт народжуваності як у міських, так і сільських поселеннях області за 10 років (з 1990 по 2000 рр.) увесь час знижувався [9]. Найменший показник цього коефіцієнту було зафіксовано у 2000 р. (7,4 та 7,5 відповідно). Починаючи з 2005 р., народжуваність в області починає зростати: у міських поселеннях коефіцієнт народжуваності з 2005 по 2014 рр. зріс на 2,5. Подібна тенденція відмічається і у сільських населених пунктах (за цей же період коефіцієнт народжуваності зріс на 3,5).

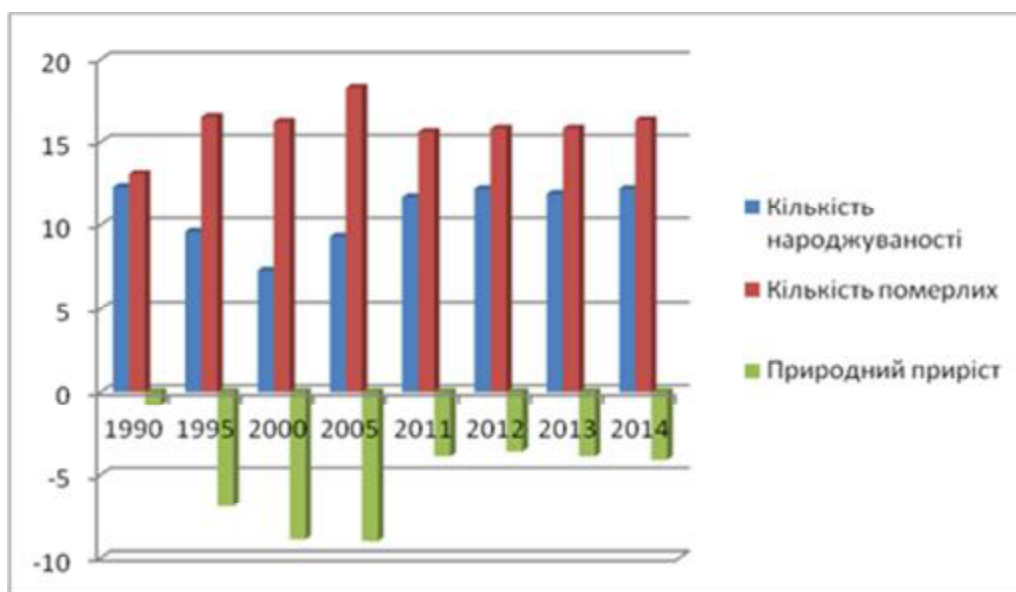

Рис.1 Коефіцієнт народжуваності, смертності та природного приросту населення Київської області (на 1000 наявного населення).

Серед прибулих в область із-за меж України 54,2% становили мігранти з країн СНД, 41,5% – з інших країн, а з тих, хто вибув, – 39,4% виїхали до країн СНД, 69,8%, – до інших країн.

Віковий склад населення Київської обл. (за станом на 1 січня 2015 р.) такий:

- молодший за працездатний – 342,6 тис. осіб (19,1%);
- працездатний – 1052 тис. осіб (57,8%);
- старший за працездатний – 452,2 (25,7%).

Більшу частину населення області складають українці. Національний склад (за даними перепису населення 2001 р.): українці – 82,2%, росіяни – 1,6%, білоруси – 0,4%, поляки – 0,7%, молдовани – 0,8%, євреї – 0,7%, вірмени – 0,1%.

Населення області становить 3,9% від загальної кількості населення України. У Київській області (без м. Київ) мешкає близько 1,9 млн осіб. Густота населення значно нижча від загальнодержавного показника і становить 61,2 осіб на 1 км². Для демографічної ситуації Київщини характерне явище депопуляції. Природне скорочення населення близьке до мінус 10,0. У сільських районах області відбувається катастрофічний процес вимирання нації.

Найбільшим містом Київської області є м.

Біла Церква. Тут живе близько 200 тис. осіб. Інших міст, які б мали більше 100 тис. мешканців у області немає. Понад 50 тис. осіб мешкає в Броварах, Фастові, Борисполі та Ірпіні. В цілому міські жителі складають близько 62% усього населення Київщини. Основними проблемами, що негативно впливають на демографічну ситуацію в області залишаються:

- низький рівень середньої тривалості життя, що призводить до перевищення кількості померлих над кількістю народжених;
- активний міграційний рух молоді, особливо з сільських населених пунктів;
- недостатній соціальний захист сімей з дітьми, малозабезпечених і неповних сімей;
- нерегульованість процесів міграційного руху населення.

З кожним роком кількість мешканців в області зменшується. Якщо в 1991 р. в області проживало 1946,4 тис. осіб, то в 2014 р. кількість наявного населення скоротилася на 220,9 тис. осіб. В період з 1991-2014 рр., міське населення Київської області зменшилося на 0,4 тис. осіб, а сільське – на 221,6 тис. осіб (табл. 1). За чисельністю населення Київська область займає 10 місце серед регіонів України. [1].

Структура наявного населення Київської обл. [8]

Рік	Усього, тис. осіб	У тому числі		До загальної кількості населення, відсотків	
		міське	сільське	міське	сільське
1991	1946,4	1069,8	876,6	55,0	45,0
1996	1903,6	1080,6	823,0	56,8	43,2
2001	1843,4	1059,7	783,7	57,5	42,5
2002	1827,9	1053,5	774,4	57,6	42,4
2003	1808,3	1049,4	758,9	58,0	42,0
2004	1793,9	1051,5	742,4	58,6	41,4
2005	1778,9	1050,1	728,8	59,0	41,0
2006	1763,8	1049,7	714,1	59,5	40,5
2007	1751,1	1050,4	700,7	60,0	40,0
2008	1737,3	1048,8	688,5	60,4	39,6
2009	1727,9	1049,8	678,1	60,8	39,2
2010	1721,8	1052,1	669,7	61,1	38,9
2011	1717,7	1053,6	664,1	61,3	38,7
2012	1719,6	1059,1	660,5	61,6	38,4
2013	1722,1	1064,8	657,3	61,8	38,2
2014	1725,5	1070,2	655,0	62,0	37,9

Загальне погіршення показників демографічного розвитку області обумовлено падінням рівня народжуваності і показників смертності.

Аналіз статистичних показників регіону

свідчить про те, що чисельність економічно активного населення зменшується в порівнянні з 2000 р. на 4,5% (табл.2).

Таблиця 2.

Населення за економічною активністю по Київській обл.[8]

Показник	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Економічно активне населення	847,2	846,9	845,3	821,2	817,6	808,5	808,3	807,8	787,1
• працездатного віку	796,9	776,1	782,2	755,2	751,2	748,5	762,3	767,9	770,4
• старше працездатного віку	50,3	70,8	63,1	66	66,4	60	46,0	39,9	41,8
Зайняті	739	791	796,1	755	757,9	754,4	757,5	758,4	725,5
• працездатного віку	689	720,2	733	689	691,5	694,4	711,5	718,5	801,3
• старше працездатного віку	50	70,8	63,1	66	66,4	60	46,0	39,9	41,8
Безробітні	108,2	55,9	49,2	66,2	59,7	54,1	50,8	49,4	61,2
• працездатного віку	107,9	55,9	49,2	66,2	59,7	54,1	50,8	49,4	61,2
• старше працездатного віку	0,3	–	–	–	–	–	–	–	–
Економічно неактивне населення	501,4	502,3	479,8	486,6	475,4	473,7	470,2	466,2	451,2
• працездатного віку	270,5	301,7	282,1	301,9	297,4	294	289,2	291,6	321,2
• старше працездатного віку	230,9	200,6	197,7	184,7	178	179,7	181,0	174,6	181,2

На основі проведеного аналізу табл. 2 простежуються уповільненні темпи скорочення економічно неактивного населення, особливо у 2014 р.

Окрім умов економічного, соціального, індустріального, екологічного розвитку, недосконала система державного регулювання демографічних процесів країни, зокрема і регіону та великих міст, створює підґрунтя для поглиблення демографічної кризи в державі.

Основними проблемами державного регулювання демографічними процесами, є [2]:

– не створена модель ефективного державного та регіонального демографічного регулювання;

– недостатність фінансування вже запланованих у довгострокових програмах заходів та низька ефективність використання наявних ресурсів;

– зловживання та необґрунтоване використання коштів на демографічне регулювання;

– низька ефективність реалізації запланованих заходів;

– формальний підхід до виконання більшості прийнятих цільових програм;

– суттєві міжрегіональні відмінності умов реалізації управлінських рішень та заходів демографічної політики;

– вимушений відхід від реалізації заходів, передбачених стратегічним довгостроковим демографічним плануванням на користь оперативного управління;

– відсутність необхідної нормативно-правової бази, несвоєчасне прийняття рішень про внесення необхідних змін в існуючі закони для реалізації управлінських заходів у сфері регулювання демографічних та міграційних процесів тощо.

Проблемами механізмів державного регулювання демографічних процесів окремих регіонів та урбанізованих міст є: відсутність системного підходу при формуванні державної регіональної політики; недосконалість нормативно-правового регулювання регіонального та міського економічного розвитку; неефективність дію-

чої системи управління на місцевому рівні; недостатній вплив системи формування місцевих бюджетів та трансфертів на економічний розвиток регіонів. [1]

Висновки

Перспективи подальших досліджень. Перспективами подолання демографічної кризи є реалізація спланованих короткострокових та довгострокових цілей державної демографічної політики. Демографічна політика України в сучасних умовах повинна бути направлена не тільки на стимулювання народжуваності, але і на зміцнення сім'ї, підвищення матеріального добробуту людей, зниження захворюваності і смертності.

Демографічні процеси не можуть залишатися без уваги держави, оскільки вони стосують-

ся найважливіших сфер життя людей і рівня економічного розвитку країни.

Тому на нашу думку для покращення демографічної ситуації, необхідно вжити наступні заходи: для молодих повнолітніх – розробити програми та заходи, що пояснюють коротко- та довгострокові переваги здорового способу життя. Використовувати податки, тарифи, правові положення та норми для широкого запровадження заходів на підтримку здорового способу життя. Ключовим аспектом тут є не формальне регулювання, а практичне застосування.

Забезпечення ефективної зайнятості, яка має стати надійною гарантією належного рівня життя не тільки для самого працюючого, а і для його утриманців.

Список використаної літератури:

- 1.Лесечко М. Д. Шляхи вдосконалення сільського розселення. / М. Д. Лесечко – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П Бажана, 1993. – 257 с
- 2.Проблеми та шляхи оптимізації державного регулювання демографічних і міграційних процесів в Україні [http://old.niss.gov.ua / Monitor / januar2009/30.htm](http://old.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/30.htm).
- 3.Бережна І.В. Сучасні підходи щодо стратегічного планування регіонального розвитку / І.В. Бережна // Економіка і управління. – 2011. – №3. – С. 8
- 4.Про необхідність розвитку теорії сучасної демографічної кризи / В.П. Піскунов // Демографія та соціальна економіка. – 2007. – № 2. – С. 234 - 246.
- 5.Стратегія демографічного розвитку в період до 2015 року. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 879 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=879-2006-%EF>
- 6.Лібанова Е.М., Щербина О.І. Шлюб, сім'я та дитородні орієнтації в Україні. - К.: АДЕФ-Україна, 2008
7. Стратегія розвитку України: теорія і практики. — К.: НІД., 2002. — С. 864
8. Регіони України – 2014: Статистичний збірник. – Ч. I–II. – Державна служба статистики України. – К., 2014. – 801 с.
9. Бережна І.В. Сучасні підходи щодо стратегічного планування регіонального розвитку / І.В. Бережна // Економіка і управління. – 2011. – №3. – С. 8

Дребот О.И. Состояние и перспективы развития демографической ситуации в Киевской области

Проанализированы демографическое состояние, на примере Киевской области оценен ее современное состояние и обоснованы приоритетные направления региональной политики. Предложены меры по улучшению демографической ситуации в регионе, формирование эффективной региональной политики по социально-демографического развития территории. Рассмотрение состояния и перспективы развития демографической ситуации в стране и в частности в регионе дает возможность подчеркнуть активной государственной политики сохранения и улучшения здоровья нации. Приведенные рекомендации по урегулированию наиболее острых существующих и ожидаемых социально демографических проблем в регионе.

Ключевые слова: демографическое состояние, естественный прирост, миграция, урбанизация

Drebot O.I. State and prospects the demographic situation in Kyiv oblast

Demographic situation on the example of Kyiv region is analyzed. Its current state is estimated and the priority directions of regional policy are justified. The measures are offered for improving the demographic situation in the region in order to form an effective regional policy concerning social and demographic development of the territory. The review of the state and development prospects of the demographic situation in the country and in particular in the region makes it possible to emphasize the need for active public policies for improvement and preservation of the nation health. Recommendations to resolve the most urgent current and expected social and demographic problems in the region are considered.

Keywords: demographic situation, natural growth, migration, urbanization.

Дата надходження до редакції: 16.03.2015

Рецензент: д.е.н., професор Монастирський Г.Л.